

Recente roofvogelliteratuur

Rob G. Bijlsma

Agostini N., Logozzo D. & Colero C. 197. Migration of flocks of Honey Buzzards in southern Italy and Malta. J. Raptor Res. 31: 84-86.

Najaarstrek van Wespendienven in Calabrië en op Malta was bimodaal, met pieken rond eind augustus en begin september. In 1993 en 1995 werden >2 maal zoveel adulte Wespendienven gezien als juveniele. Zonder ook maar een spoor van bewijs wordt gesuggereerd dat juveniele Wespendienven in Zuid-Italië en Malta zich aansluiten bij adulte vogels om aldus de 400 km brede oversteek naar Afrika te maken met ervaren vogels. Helaas verzuimden de auteurs om in hun grafieken naar leeftijd gescheiden doortrek weer te geven, noch is duidelijk of de passanten over Italië en Malta jaarlijks dezelfde vogels zijn (alleen dan zou ervaring een rol kunnen spelen). Bovendien trekken adulte vogels eerder door dan juveniele (is het geval van Zweden tot Israël, dus waarom niet in Italië?).

Alström P. 1997. Field identification of Asian Gyps vultures. OBC Bulletin 25: 32-49.

In dit grondige artikel worden de kleden naar leeftijd (in zit en in de vlucht) van *Gyps bengalensis* (White-rumped Vulture), *G. indicus* (Long-billed), *G. fulvus* (Vale Gier) en *G. himalayensis* (Himalayan) beschreven en geïllustreerd met pentekeningen (naar foto's) en kleurenfoto's. Voor bezoekers van de Himalaya en omstreken verplichte kost.

Amies P. 1997. Peregrine Falcon apparently catching and eating insects in flight. Brit. Birds 90: 358-359.

Slechtvalk vangt op boomvalkwijze gedurende meerdere minuten vliegend insecten (18 september), uit vuistje eten.

Austen G.E. & Houston D.C. 1997. The breeding performance of the Buzzard *Buteo buteo* in Argyll, Scotland and a comparison with other areas in Britain. Bird Study 44: 146-154.

Overzicht van legbegin, legselgrootte en aantal uitgevlogen jongen in gebied in Schotland, vergeleken met trits andere gebieden in Schotland, Wales en Engeland. Weinig verschil in legbegin tussen de gebieden (naar mijn idee het gevolg van gebruik van zeer uiteenlopende studies, met vermoedelijk sterk verschillende manieren waarop dat werd bepaald; bovendien onzinnig om reeks van jaren op een hoop te gooien), wél grote verschillen in legselgrootte en jongenproductie per paar en broedsucces (gekoppeld aan menselijke vervolging en aan/afwezigheid van konijnen; misschien ook aan periode van onderzoek, zoals tijdens hoogtepunt van pesticidentijdperk). Klimaat noch breedtegraad hadden enig effect op de hierboven vermelde parameters.

Baumgart W. & Hollands D. 1996. Peregrine-nesting in trees and tree cavities in Australia. Newsletter WWGBP 23/24: 9.

In ZO-Australië broeden Slechtvalken geregeld in oude boomnesten en in boomholtes. Hierdoor broedend in open land waar ze anders zouden ontbreken. In Europa zaten de boombroeders altijd in min of meer aaneengesloten bossen.

Bergmanis U. 1996. Eine Methode zur Festlegung der optimalen Beringungszeit junger Mäusebussarde *Buteo buteo* (L.) und Habichte *Accipiter gentilis* (L.) durch die Bestimmung des Bebrütungsstadiums der Eier. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 3: 231-234.

Auteur denkt dat er veel sterfte onder kleine jongen plaatsvindt, ringen dan niet zinnig is maar moet wachten tot de jongen 4 weken oud zijn. Om dat stadium goed te kunnen plannen, laat hij de eieren in een bakje water zakken: aan de mate van drijven/zinken is af te lezen hoe lang ze al zijn bebroed (gek genoeg geeft hij geen tekening of tabel waarmee je dat zelf kan doen!). Vervolgens uit te rekenen wanneer de jongen 4 weken oud zijn. Nogal omslachtige methode, te meer daar -althans in Nederland- het gros van de jongen in de eerste 10 dagen van juni in de goede ringleeftijd is, ongeacht verschillen

van jaar op jaar. Maar misschien is dat in Letland anders.

Bezzel E., Rust R. & Kechele W. 1997. Nahrungswahl südbayerischer Habichte *Accipiter gentilis* während der Brutzeit. Orn. Anz. 36: 19-30.

Analyse van 13.342 broedseizoenprooien van Haviken uit drie studiegebieden in Zuid-Beieren, verzameld in 1969-96. De prooilijs omvat 16 zoogdiersoorten, 7 vogelsoorten en 1 vis (plus 2 zoogdier- en 7 vogelsoorten uit gevangenschap). Lijsters en duiven vormden de hoofdmoot (in biomassa vooral duiven). Onder kraaiachtigen waren vooral Vlaamse Gaai en in mindere mate Zwarte Kraai belangrijk, terwijl Eksters juist weinig werden geslagen. Van de zoogdieren werd alleen Eekhoorn veel gepakt. Tussen de drie studiegebieden, elk met een verschillend landschapstype, waren de verschillen in prooisamenstelling zeer gering. The talrijkheid van sommige prooisorten (zoals weerspiegeld in het havikenmenu) toonde opvallende lange-termijn veranderingen. Geeft verder enkele bijzondere prooivondsten, op grond waarvan voorkomen of broeden in Beieren bewezen kon worden. Van enkele soorten werden naar verhouding veel exemplaren in de prooilijs aangetroffen, o.a. Grote Lijster, Ransuil en Vlaamse Gaai (die laatste twee bleken ook in Drenthe prominent in de prooilijs te staan; zie Ecologische Atlas). Is Havik voor deze soorten een regulerende factor? Vergelijking van de Beierse prooilijs met die elders uit Europa geeft geen wezenlijke verschillen te zien. Misschien dat de Beierse ornithologen met hun lijst de beleidsmakers en wetgevers, en misschien zelfs siervogelhouders en jagers, afdoende om de oren kunnen meppen als het gaat om aan te tonen dat Haviken de huidige frenetieke vervolging niet verdienen.

Biemans J. 1997. Kleurringen van Slechtvalken in Nederland. Nieuwsbrief Werkgroep Slechtvalken 3(1): 3.

Met ingang van 1997 worden in Nederland geboren Slechtvalken uitgerust met een oranje kleurring aan de rechterpoot. Hierop een cijfer (beneden) en een letter (boven) in zwart. Het oranje is met telsecoop op 110-en meters afstand te zien; de code is af te lezen tot op c. 100 m. De codering is op drie plaatsen op de ring terug te vinden. Waarnemers opgelet!

Biemans J. 1997. Twee succesvolle broedsels van Slechtvalken in Limburg. Nieuwsbrief Werkgroep Slechtvalk 3(1): 10-11.

Op de vaste locaties broedsels met resp. 4 (2 man, 2 vrouw; een vrouwtje verdween vlak na uitvliegen) en 3 (1 man, 2 vrouw; een ei niet uitgekomen) jongen uitgevlogen. Beide volwassen vrouwtjes waren dezelfde als in 1996 (beide geringd); de mannetjes waarschijnlijk ook (beide ongeringd). De broedsels zaten in nestkasten op industriecomplexen.

Blanco G. 1997. Role of refuse as food for migrant, floater and breeding Black Kites (*Milvus migrans*). J. Raptor Res. 31: 71-76.

Een vuilnisbelt nabij Madrid werd voornamelijk door niet-broedende, overwegend migratoire Zwarte Wouwen als foerageergebied gebruikt, en minder door broedvogels. Die laatste groep foerageerde overwegend op uiteenlopende wilde prooien.

Bläuer S., Pfister K. & Lüps P. 1997. Endoparasieten bei Greifvögeln und Eulen in der Schweiz. Orn. Beob. 94: 115-128.

Van 104 roofvogels en 19 uilen werden in buik en darmen gezocht naar parasieten. De infectiegraad varieerde van 0 tot 100%, maar bij soorten met een steekproef van >5 exemplaren (Sperwer, Havik, Buizerd, Steenarend, Bosuil) bedroeg de infectiegraad 60-85%. Er werden 16 parasitaire groepen ontdekt (per individu vaak slechts 1-2 groepen), voornamelijk betrekking hebbend op Nematoda (minder op Cestoda, Trematoda en Acanthocephala). Er werd een verband gevonden tussen infectiegraad en conditie.

Bomholt P. 1997. Bestanden af Rød Glente *Milvus milvus* i et censusområde i det sydøstlige Jylland, 1980-1995. Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 91: 53-58.

In studiegebied van 2000 km² in ZO-Jutland nam de populatie Rode Wouw toe van 2-5 paar in 1980-81

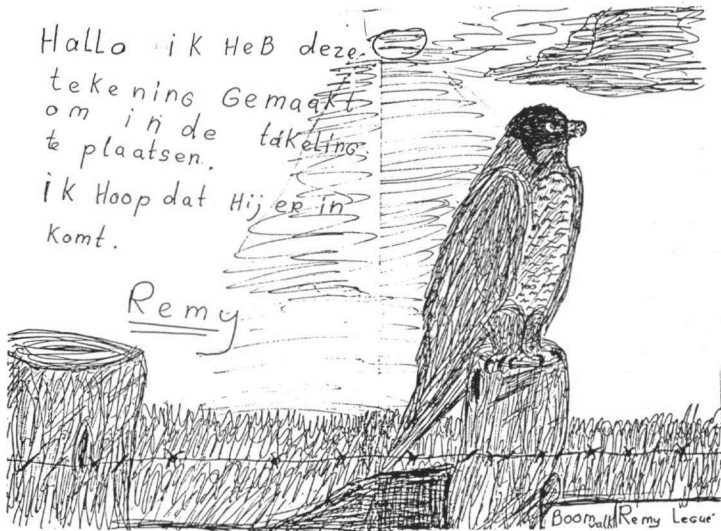
naar 24-30 paar in 1990-95. Reproductie verbeterde eveneens, van gemiddeld 0.8 jong per paar (1.6 per succesvol paar) in 1980-83 tot 1.8 (2.7) in 1984-89; daarna iets afnemend. Reproductiecijfers vermoedelijk afhankelijk van leeftijdsopbouw populatie (jonge vogels doen het minder goed), immers in vroege groeifase namen relatief veel jonge vogels aan broedproces deel. Afschot en vergiftiging komen nog steeds voor; er wordt veel energie gestopt in voorlichting geven aan landeigenaren.

Bosakowski T. & Smith D.G. 1997. Distribution and species richness of a forest raptor community in relation to urbanization. J. Raptor Res. 31: 26-33.

Op 81 plekken in het studiegebied in New Jersey werden telkens 10 habitatvariabelen gemeten die samenhangen met de urbanisatiegraad. Dit werd vergeleken met het voorkomen van 10 roofvogel- en uilensoorten. Havik, *Buteo lineatus* en *Strix varia* meden menselijke aanwezigheid (suburbane gebieden), terwijl *Buteo jamaicensis* (vergelijkbaar met onze Buizerd) en *Bubo virginianus* (idem Oehoe) zich daar juist leken te vestigen. *Strix varia*, *B. lineatus* en *Accipiter cooperii* zaten bij voorkeur in laaglandgebieden, dus terreinen waar bouwactiviteiten het sterkst ontwikkeld waren. De rijkdom aan roofvogels en uilen toonde een sterke positieve correlatie met de grootte van 'wild' land: hoe groter het oppervlak aan ongestoorde wildernis, hoe meer roofvogels en uilen er voorkwamen. Blijkbaar zijn er soorten die de ruimte nodig hebben. Misschien een goede waarschuwing voor Staatbosbeheer.

Brauneis W. 1996. Zur Situation der neuen mitteldeutschen Wanderfalken-Population. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 3: 253-262.

Overzicht Slechtvalken deze eeuw in Midden-Duitsland, vooral gezien vanuit 15 jaar van uitzetacties in deelstaat Hessen. Hierdoor vestiging en uitbreiding in Nedersachsen, Sachsen-Anhalt, Thüringen en Hessen. In 1994 alweer 39 paren, waarvan 22 succesvol (52 jongen uitgevlogen).

van den Brink H. 1997. Roofvogels en uilen van Europa. Rebo Productions, Groningen. 144 pp. Veel kleurenfoto's. ISBN 90 366 11490 0. Prijs f24.95.

Roofvogels zijn populair. Aan de stroom van boeken over roofvogels komt dan ook geen eind. De tekst in dit boek is bedoeld voor een groot publiek en is gerangschikt naar onderwerp (jachttechniek, prooi keuze, biotoop keuze, broeden, trek, relatie met mensen). Er staan weinig fouten in (om iets te noemen: washuid Wespandief heeft geen schubben of schubachtige veren, zoals wordt beweerd). Waar de informatie precies wegkomt, is onduidelijk (geen bronvermeldingen). De foto's zijn afkomstig van Nederlandse fotografen, met een overwicht van Leo Boon en Hans Hut. De kwaliteit is variabel. Ik was blij verrast te zien dat veel foto's ingaan op de vogel in zijn omgeving of op gedrag, ook als de kwaliteit niet helemaal je-dat is. Daar staat tegenover dat de fotoredactie ver onder de maat is: veel foto's zijn te sterk vergroot, waardoor het wazige vlekken zijn geworden (vanwaar die manie alles groot te willen laten zien), de lithografie laat te wensen over (opmerkelijk veel foto's zijn grijs geworden, terwijl het origineel perfect is), een aantal makkelijk te maken foto's had vervangen kunnen worden door scherpe (vooral nesten), terwijl de foto's die zijn uitgesmeerd over tegenoverliggende pagina's op die manier effectief zijn gemutileerd. Onderschriften zouden betere informatie moeten geven. Voor namen van de fotografen moet telkens moeizaam achterin het boek worden gezocht (waarom niet bij de foto gezet). Niettemin: er is veel moois te zien, waaronder een berijpte Buizerd, een intens naar de grond kijkende Ransuil, een waddenlandschap met Blauwe Kiekendief erboven, Bruine Kiek achtervolgd door twee Scholeksters, enzovoort. En de prijs is zeer schappelijk.

Brown B.T. & Stevens L.E. 1997. Winter Bald Eagle distribution is inversely correlated with human activity along the Colorado River, Arizona. J. Raptor Res. 31: 7-10.

Langs de Colorado rivier werden 22x zoveel Bald Eagles ontdekt op plekken met een geringe menselijke aanwezigheid, dan op plaatsen met een matig of talrijk aanbod van mensen. De verspreiding van arenden was niet gerelateerd aan prooiaanbod, biomassa of habitat. Refugia zonder mensen zijn belangrijk voor soorten met een hoge gevoeligheid voor mensen.

Brücher H. 1996. New hypotheses for the re-establishment of tree-nesting: tree-nesting outside the known region. Newsletter WWGBP 23/24: 8.

Warrig verhaal over ontstaan van boombroedende populatie Slechtvalken. Het lijkt wel alsof dit onderwerp elke slechtvalk-angehauchte Duitser tot bespiegelingen brengt. Me dunkt: die Slechtvalkjes redder het nu wel op eigen kracht, of ze het nou in bomen, op de grond, industriecomplexen of kliffen doen.

Brücher H. & Wegner P. 1996. Wiederbesiedlung Nordrhein-Westfalens durch den Wanderfalken (*Falco peregrinus*) - Aktueller Status und Schutz. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 3: 235-241.

In 1984-94 resp. 1, 2, 3, 2, 1, 3, 4, 5, 8, 18 en 20 paren van Slechtvalk. Tegenwoordig vooral op gebouwen broedend, in tegenstelling tot periode voor 1970 (toen op kliffen).

Chartier A. 1997. Biologie de reproduction de l'épervier dans le bocage normand. Deuxième partie: chronologie et paramètres de la reproduction. Cormorant 10(45): 21-28.

Overzicht van gevonden sperwemesten in 1983-91 in verschillende regio's in Frankrijk, eilegperiodes, legsel- en broedselgrootte, jaarlijkse variatie in broedselgrootte, geslachtsverhouding (gesommeerd over 1983-91: 485 mannetjes en 498 vrouwtjes, echter zonder vermelding van aantal broedsels), leeftijd van 40 teruggevonden vogels.

Clarke R. 1997. Desert-roosting by harriers. Brit Birds 90: 286-287.

Januari 1993, Kutch woestijn in NW-India: 20-30 Grauwe, Steppen- en Bruine Kiekendieven slapend op kale grond met ingedroogde modder; vermoedelijk mogelijk (ondanks aanwezigheid van vos, jakhals, wolf en woestijnkat) door korstige bodem waardoor geruisloos naderen door grondpredatoren onmogelijk was.

Corbacho C., Sánchez J.M. & Sánchez A. 1997. Breeding biology of Montagu's Harrier *Circus pygargus* L. in agricultural environments of southwest Spain; in comparison with other populations in the western Palearctic. *Bird Study* 44: 166-175.

Studie in Extremadura. Nest succes sterk afhankelijk van nestbescherming in verband met broeden in granen (oogst in jongentijd). Succes van dit ingrijpen echter deels afhankelijk van endogene factoren die individuele broedconditie bepalen. Binnen Europa duidelijke trend in legbegin en legselgrootte in relatie tot breedtegraad: eerder legbegin en kleinere legfels naarmate Grauwe Kieken zuidelijker broeden. Vermoedelijk bepaald door klimaat en voedselomstandigheden. Geeft uitgebreide informatie (tabellen) over jaarlijkse variatie in legbegin en legselgrootte in Extremadura.

Cornelissen P., Wansink D. & Vulink T. 1997. Grote grazers, vegetatiestructuur en muizen. *Zoogdier* 8(1): 20-26.

In het droge deel van de Oostvaardersplassen werd gekeken naar voorkomen en dichtheid van muizen in relatie tot begrazing. Het bleek dat veldmuizen (de belangrijkste prooi-soort voor roofvogels) voorkeur hadden voor ruige graslanden met riet- en distelhoogtes van 50-150 cm. Deze graslanden ontstaan bij een extensieve graasdruk van 0.5 paard/koe per ha. Indien dit lang wordt volgehouden ontstaat een tweedeling in de vegetatie: kort grasland en ruig grasland. De ruigtes zullen steeds verder verruigen, waardoor ze voor veldmuizen onaantrekkelijk worden. Ook korte graslanden zijn niet bijzonder geschikt voor veldmuizen. Dit type ontstaat bij een hogere graasdruk van 1.5 dier/ha (huidige situatie). Wil je dus veldmuizen in forse aantallen houden, moet je zorgen voor dynamisch beheer waarbij delen van het grasland afwisselend verruigd moeten worden.

Dickson R.C. 1997. Prey species attacked by Peregrine Falcons outside breeding season. *Brit. Birds* 90: 359-360.

Waarnemingen van 115 jachtvluchten van Slechtvalken in periode augustus tot maart 1969-93 (succes van jacht onduidelijk). Meeste ataques gericht op duiven (19), steltlopers (35), Veldleeuwerik (21) en Spreeuw (13). Duikvluchten werden het meest gezien, maar horizontale, lage jachtvluchten maakten 34% van het totale aantal vluchten uit. Juvenielen hadden activiteitspiek om 8.30-9.00 u, met een tweede rond 13.00 u. Adulten hadden pieken om 11.30u, 14.00 u. en (kleine) 17.30 u. Helaas is alle informatie matig tot slecht gedocumenteerd in dit korte artikel.

van Dijk J. 1997. Informatie uit braakballen van Slechtvalken. *Nieuwsbrief Werkgroep Slechtvalk* 3(1): 6-8.

Grootte, gewicht en inhoud van braakballen van Slechtvalken van de centrale Harkulo in Zwolle, deels gesplitst naar man en vrouw Slechtvalk. Resten moeilijk op soort te brengen. Op een totaal van 411 prooien kwamen 85 prooien op naam van braakbalanalyses en 61 prooien stamden uit zichtwaarnemingen; de rest werd als prooi-rest gevonden. Braakballen leveren dus goede aanvullingen. Door de diameter van braakballen te meten, kan bovendien extra informatie van mannetjes-prooien worden verkregen (is dat echt zo?).

Foto. Vrouwte Slechtvalk tracht duif te pakken, Zwolle, najaar 1996 (Jan van Dijk). *Female Peregrine attempting to catch a pigeon.*

Dijkstra C. & Zijlstra M. 1997. Reproduction of the Marsh Harrier *Circus aeruginosus* in recent land reclamations in The Netherlands. *Ardea* 85: 37-50.

De reproductie van Bruine Kiekendieven werd in een reeks van jaren bekeken in Lauwersmeer (L) en Zuidelijk Flevoland (ZF). In ZF nam de populatie sterk toe tot een maximum van 350 paren in 1977 (1 paar/km²), gevolgd door een sterke daling in de jaren tachtig als gevolg van ontginning. Eenzelfde patroon was zichtbaar in L, zij het iets vertraagd. In beide gebieden daalde de gemiddelde legselgrootte en het gemiddelde aantal jongen/paar in de loop van 1972-92. Dit had te maken met een dalend voedselaanbod in de loop van de jaren en een toename van nestpredatie (vooral door Vossen). Hier doorheen liepen de effecten van jaarlijkse variaties in veldmuisaantallen. Legselgrootte was positief, en legbeleg negatief, gecorreleerd met de gemiddelde jaarlijkse temperatuur in de periode voorafgaande aan de eileg.

Drazny T. & Adamski A. 1996. The number, reproduction and food of the Goshawk *Accipiter gentilis* in central Silesia (SW Poland). *Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten* 3: 207-219.

Studiegebied van 158 km² (11% versnipperd bos) in ZW-Polen, in buurt van Wrocław. Twee controles per jaar (eind februari tot eind maart, half mei). Aantal paren in 1982-94 resp. 3, 4, 8, 7, 7, 6, 10, 12, 16, 16, 16, 15, 15. Van 181 broedpogingen waren er 122 succesvol. In 117 broedsels had 8% betrekking op 1 jong, 26% op 2, 38% op 3, 27% op 4 en 1% op 5 jongen. Reproductie nam af met toenemende dichtheid. Ruim de helft van het voedsel (51% op n=1166) betrof duiven, verder 12% lijsters, 10% kraaiachtigen, 5% spechten, 4% Spreeuwen, 15% andere vogelsoorten en 3% zoogdieren. Geeft verder dichtheden uit andere delen van Polen (gebieden 106-730 km²), over de periode 1972-94.

Ewins P.J. 1997. Osprey (*Pandion haliaetus*) populations in forested areas of North America: changes, their causes and management recommendations. *J. Raptor Res.* 31: 138-150.

Sinds verbod op gebruik persistente pesticiden in jaren zeventig herstel (gemiddeld met 15% per jaar) van Noordamerikaanse visarendpopulatie. In veel gebieden is tot 80% van de nesten binnen 500 m van de waterkant gebouwd. Beschermingsmaatregelen zijn staat-afhankelijk. Of een beschermde zone rond het nest echt werkt (en hoe), is feitelijk onbekend.

Feodorov V.A. & Hauff P. 197. Seeadler (*Haliaeetus albicilla*) - wieder Brutvogel auf der Kurischen Nehrung. *Vogelwarte* 39: 164-165.

Zeearend werd vóór 1860 uitgeroeid op dit schiereiland. Herkolonisatie sinds 1990, volgend op toename in Baltische regio. Tot 1996 werden 3 paren bekend, 2 dicht bij Rybachy, een derde nabij Nidden in Litouwen.

van Geneijgen P. 1997. Slechtvalken broeden voor het eerst op de EPON centrale Gelderland in Nijmegen. *Nieuwsbrief Werkgroep Slechtvalk* 3(1): 2-3.

Succesvol broedgeval in nestkast op de Nijmeegse elektriciteitscentrale; start eileg rond 24 april 1997. Mannetje van dit paar geboren in 1994; broedde in 1997 voor het eerst. Twee jongen (man en vrouw), beide in goede conditie tijdens ringen.

George K. 1996. Entwicklung der Anzahl überwinternder Rotmilane *Milvus milvus* L. zwischen Harz und Havel bis 1994. *Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten* 3: 199-205.

Een duidelijke afname in aantal overwinterende Rode Wouwen, vooral vanaf 1992/93. Deze ontwikkeling wordt toegeschreven aan de Duitse eenwording, waardoor de landbouwmethoden sterk veranderden ("zegeningen" van Westeuropese methoden werden geïntroduceerd).

Harrison J.A., Allan D.G., Underhill L.G., Herremans M., Tree A.J., Parker V. & Brown C.J. (eds.) 1997. *The Atlas of Southern African Birds*. Vol. 1: Non-Passerines, Vol. 2: Passerines. BirdLife South Africa, Johannesburg. Resp. 785 en 732 pp. ISBN (complete set) 0 620 20729 9. Prijs £115.-.

Wie is geïnteresseerd in de vogels van Zuidelijk Afrika (Botswana, Lesotho, Namibië, Zuid-Afrika,

Swaziland en Zimbabwe) moet deze dubbele bijbel ogenblikkelijk aanschaffen. Het is een excellente verhandeling van de verspreiding, habitatkeus, trekbewegingen, broedbiologie en historische feiten van alle voorkomende soorten (dus niet alleen de broedvogels, maar ook de Palearctische gasten). Er is zeer inventief met de gegevens omgegaan, niet alleen bij de verwerking maar ook bij de presentatie. Een mijlpaal op atlasgebied en schitterend uitgegeven voor een zachte prijs.

Hauff P. 1996. Gute Aussichten: Seeadler in Deutschland. Falke 43: 284-289.

Overzicht van de populatieontwikkeling van de Zearend in Duitsland, met veel aandacht voor het voormalige Oost-Duitsland. Vanaf 1990 jaarlijks met 10% toenemend (gemiddeld 15-20 paar/jaar). Vooral in Sachsen en Sleeswijk-Holstein sterke toename (25-30%/jaar in 1990-95). Ook areaaluitbreiding zichtbaar, zodat herintroductie-programma's niet nodig zijn. In 1995 werden 267 territoria gevonden, waarvan 242 met nest. In totaal 157 arendparen brachten 239 jongen groot. Geeft ook aantallen voor resp. 1991 en 1995 voor Noorwegen (1500/1500-1700), Zweden (106/200), Finland (78/115-120), Polen (245/270-280), Duitsland (176/267), Denemarken (0/4), Schotland (2/10), Estland (40/48), Oekraïne (45-50/50), Tsjechië (8-10/12) en Hongarije (36/42). De deelnemers aan de 1996-conferentie over Zearenden (in Runde, Noorwegen) spraken zich negatief uit over het Nederlandse voornemen om in gevangenschap gekweekte Zearenden uit te zetten. De natuurlijke ontwikkeling, en enig geduld, volstaan om de soort verder te laten uitbreiden. (zie ook Hauff & Bekhuis 1997).

Hauff P. & Bekhuis J. 1997. Herintroductie of verovering? Wat zijn de kansen voor een natuurlijke terugkeer van de zearend als broedvogel in Nederland? Nieuwe Wildernis 3 (voorjaar/zomer): 6-13.

Sterk gelijkend op verhaal van Peter Hauff in Falke (zie hierboven), zij het met Nederlandse zijsprong. Gezien de sterke groei in Midden- en Oost-Europa lijkt het verstandig herintroductie (zoals voorgesteld door WNF) in Nederland uit te stellen; eerst maar eens kijken of ze niet op eigen houtje deze kant op sukkelen.

Hedenström A. 1997. Predicted and observed migration speed in Lesser Spotted Eagle *Aquila pomarina*. Ardea 85: 29-36.

Met behulp van satellietzenders werd de treksnelheid van Schreeuwarenden berekend op 139 km/dag; die van Bastaardarend op 150 km/dag. Dit was significant sneller dan wanneer de vogels zich actief vliegend hadden verplaatst (berekend op 95 km/dag). Er moet dus veel van schroeven en afzakken gebruik zijn gemaakt (thermiek). De factoren die de treksnelheid mede bepalen zijn velerlei, waaronder de snelheid waarmee de vogels in het veld voedsel kunnen vinden en verwerken, de klimsnelheid in thermiekbellen, de levensduur van thermiekbellen en de energiekosten van glijvluchten.

Heller M. 1997. Wanderfalken-♀ *Falco p. peregrinus* des Pionierpaares der württembergischen Flachlandpopulation nach 10-jähriger Dauerehe als Stromschlagopfer tot gefunden. Orn. Anz. 36: 58-59.

Als 2-jarige vogel zich vestigend in een steengroeve in het vlakke land nabij Stuttgart, 131 km ten NO van geboorteplaats (gepaard met 2-jarige man). Van 1987 tot en met 1996 bracht dit paar jaarlijks jongen groot (die op hun beurt zorgden voor ontstaan van huidige populatie van 30 broedparen met 51 jongen (in 1996) in vlakke land van Württemberg ten noorden van het Zwarte Woud), 28 in totaal. Het vrouwtje kwam door elektrocutie om het leven (kortsluiting door poepstraal op hoogspanningsleiding).

Hopton M.R. & Richardson D.A. 1997. Eurasian Sparrowhawk apparently eating insects in flight. Brit. Birds 90: 357-358.

Sperwer vangt groot insect in vlucht; uit vuistje eten.

Houghton L.M. & Rymon L.M. 1997. Nesting distribution and population status of U.S. Ospreys 1994. J. Raptor Res. 31: 44-53.

Vroeger broedden Visarenden overal in de USA. Populatie stortte in door pesticidengebruik. Sinds DDT in 1972 werd verboden, herstelde de populatie zich. In 1981 werd de populatie op 8000 paar geschat, in 1994 op 14.200 paar. Meest sterke toename in traditionele broedgebieden, met wat areaaluitbreiding in het binnenland. Toenamen veroorzaakt door aanleg van waterreservoirs, plaatsen van

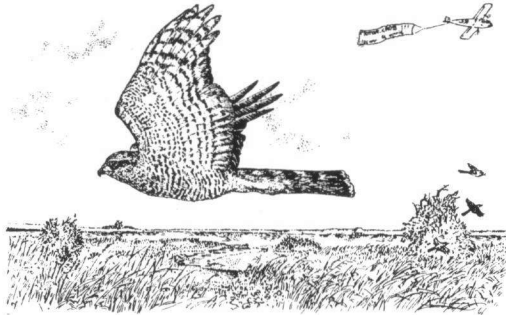
nestpalen, uitzetprojecten en educatie. Om een idee te geven: er wordt geschat dat momenteel c. 64% van alle USA-Visarenden op kunstmatige nestplaatsen broedt, waarvan 50% op speciaal voor deze soort opgerichte platforms op palen! Op veel plaatsen zijn de bewoners langs meeroevers trots op 'hun' Visarend, broedend op een in de tuin geplaatste paal (analoog aan Ooievaars in Europa).

Jansman H. 1997. Vondst van een dode Slechtvalk nabij Hazerswoude. Nieuwsbrief Werkgroep Slechtvalk 3(1): 8-9.

In Zweden geringde vrouw Slechtvalk (in 1992, als nestjong via de hacking-methode vrijgelaten in Zuid-Zweden) gevonden onder hoogspanningsmast bij Hazerswoude op 3 maart 1997 (al enkele maanden dood). Kleuring nagenoeg onbruikbaar door stupide manier van instansen code en dichtslibbing met vuil van de uitgeslepen code.

Kennedy P.L. 1997. The Northern Goshawk (*Accipiter gentilis atricapillus*): is there evidence of a population decline? J. Raptor Res. 31: 95-106.

Review van de Noordamerikaanse literatuur, op grond waarvan geen afname in aantal, noch in broedareaal, zichtbaar werd. Opvallend is de schaarste aan langlopende monitoringprojecten, waardoor er gewoerd moet worden met kortlopende trends (soms maar 4 jaar) en kleine steekproeven (3-8 nesten per jaar!). Niettemin een goede poging. Blijkt dat deze ondersoort oneigenlijk in Categorie 2 van de Endangered Species Act is opgenomen, waarschijnlijk een verkapte vorm van bescherming van oud bos (waar Haviken een exponent van zijn).

Tekening: Kees de Grijp

Kenward R.E. 1996. Using results from radio-tagging studies of Goshawks, Buzzards and Saker

Falcons to help re-establish tree-nesting Peregrine Falcons. Newsletter WWGBP 23/24: 10-11.

Zenderkwaliteit zeer verbeterd in laatste 20 jaar. Ervaringen gebaseerd op 350 Haviken (Gotland), 150 Buizerds (Engeland) en 100 Sakervalken (Centraal Azië). Voor lange-termijn monitoring van gezenderde vogels is gebruik van rugzakzenders aan te raden; overleving van deze vogels is gelijk aan die uitgerust met staartzenders (al moet het harnas voor elk individu exact goed zitten). Volgen van gezenderde Buizerds (rugzak-model) bracht aan het licht dat sterfte onder eerstejaars vogels slechts 25% was, tegen 50% indien geschat met behulp van terugmeldingen van geringde vogels. Dit betekent dat er veel meer niet-broedende Buizerds in een gezonde populatie rondhangen dan voorheen werd gedacht: 50% van de adulte havikvrouwtjes broedde niet, bij Buizerds was dat zelfs 70%.

Kirmse W. & Steudtner J. 1996. Der Greifvogelbestand im Kämmereiforst (Kreis Eilenburg) seit 1976. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 3: 119-124.

Bos van 2.4 km² in oostelijk Duitsland, gekarteerd in 1976-79, 1981 en 1988-94. Stand min of meer

stabiel, met gemiddeld 8 Buizerds, 5 Rode Wouwen, 2 Zwarte Wouwen, 2 Wespendienven en 1 Havik. Bij Buizerd correleerde aantal paren en broedsucces met neerslagcijfer van april en de muizenstand. **Kleinstäuber G. 1996. Herkunft und Populationsstruktur des heutigen Wanderfalkenbrutpaarbestandes (*Falco p. peregrinus*) im Osten Deutschlands. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 3: 263-278.**

In oostelijk Duitsland werden in 1981 (herstart populatie) tot 1994 373 waarnemingen van Slechtvalken gedaan; daarvan hadden 155 betrekking op in het wild uitgebroede vogels, en 111 op als jong uitgezette dieren. Die laatste allemaal voorzien van kleurringen. Van 71 broedvogels werden verplaatsingen, herkomst en leeftijd vastgesteld met behulp van de ringen. Areaaluitbreidingen vonden met kleine stapjes plaats, waarbij adulte mannetjes plaatstrouw bleken en onvolwassen vrouwtjes zich op grotere afstand van de geboorteplaats vestigden. Uitgebreide statistieken, gesplitst naar geslacht.

Köhler W. 1996. First reintroduction of Peregrines in Mecklenburg-Vorpommern (Germany). Newsletter WWGBP 23/24: 6.

Herintroductie begonnen in 1995, vanaf nestplatformen in de buitenwijken van Lewitz. In twee fases werden tot nu toe 24 Slechtvalken losgelaten.

Koks B. & de Boer P. 1997. Prooikeuze van Bruine Kiekendienven *Circus aeruginosus* in Groningen in 1996. Grauwe Gors 25: 50-52.

Overzicht van 183 prooien gevonden op/bij nesten, in muizenarm jaar. Weinig veldmuizen, echter veel zangvogels (Graspieper, Spreeuw) en relatief veel Fazant, Haas en Konijn.

Köppen U. 1996. Das Internationale Farbmarkierungsprogramm Seeadler - Ziele, Methoden und bisherige Ergebnisse in Ostdeutschland. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 3: 131-145.

Tot en met 1991 werden in Europa 3727 Zeearenden met kleurringen uitgerust. Geeft overzicht van oostelijk Duitsland, met o.a. observaties van gekleurde beesten (n=27) in datzelfde gebied: 52% van de afzelingen resulteerde alleen in het bekend worden van het geboortjaar, 4% van alleen de geboorteplaats, 37% van beide en bij 7% bleven beide onbekend. De extreem lage afleesindex van 0.08 geeft aan dat de potentie van afzelingen in oostelijk Duitsland nauwelijks wordt benut.

Kranenburg S. 1997. Kleinste Jager *Stercorarius longicaudus* als prooi van Havik *Accipiter gentilis* in het binnenland. Limosa 70: 76-77.

Op 2 en 6 oktober 1996 werden op het Wekeromse Zand (80 km van de kust) verse plukresten van een juveniele Kleinste Jager gevonden, waarschijnlijk geslagen door een Havik.

Langgemach T. 1996. Records of Peregrines in Brandenburg (Germany) and neighbouring regions since 1990. Newsletter WWGBP 23/24: 6.

Sinds 1990 meer dan 500 waarnemingen van Slechtvalken in Brandenburg en Mecklenburg-Vorpommern. Meest doortrekkers langs de kust, vooral in maart en oktober. Ook in broedseizoen steeds vaker waarnemingen, mogelijk deels een gevolg van herintroductie van vogels in deze regio met het doel een boombroedende populatie tot stand te brengen. Zie ook Langgemach *et al.* in dit literatuuroverzicht.

Langgemach T., Sömmmer P., Kirmse W., Saar & Kleinstäuber G. 1997. Erste Baumbrut des Wanderfalken *Falco p. peregrinus* in Brandenburg zwanzig Jahre nach dem Aussterben der Baumbrüterpopulation. Vogelwelt 118: 79-94.

Een kleine groep roofvogelaars (vooral in valkenierskringen) in Duitsland is gepreoccupeerd met het idee dat Slechtvalken weer op grote schaal in boomnesten zouden moeten gaan broeden, iets wat vanaf de jaren zeventig nagenoeg achterwege is gebleven (nu vooral op kliffen en hoge gebouwen). Hiertoe zouden gekweekte valken op boomnesten moeten worden uitgewend, teneinde ze via imprinting -nog steeds in de woorden van de betreffende mensen- zo ver te krijgen dat hun jongen vanzelf boomnesten kiezen in hun latere leven. Vandaar hun enthousiasme toen twee gekleurde Slechtvalken uit het fokprogramma van de Arbeitskreis Wanderfalkenschutz en Deutscher Falkenorden opdoken op een boomnest in Brandenburg in 1996. De vogels broedden succesvol op een oud wouwnest in een grove den. Dit artikel beschrijft de lotgevallen van beide adulte vogels en hun jongen (580 uren observatie).

Lieske D.J., Oliphant L.W., James P.C., Warkentin I.G. & Espie R.H.M. 1997. Age of first breeding in Merlins (*Falco columbarius*). Auk 114: 288-290.

Gebaseerd op vangsten werd leeftijd waarop voor het eerst werd gebroed bepaald voor 52 mannetjes en 20 vrouwtjes Smelleken (Saskatoon, Canada). Jaarlijks werd 57% van de mannetjes en 84% van de vrouwtjes gevangen. Mannetjes gingen gemiddeld met 1.9 jaar (± 0.7) tot broeden over, vrouwtjes gemiddeld met 1.3 jaar (± 0.6). De verhouding 1:2-jarige vogels die tot broeden overgingen was 1:2.1 voor de mannetjes en 5.3:1 voor de vrouwtjes. De vangstgegevens weken niet significant af van de verhouding die naar voren kwam door te kijken naar het percentage eerstejaars onder de broedvogels.

Lindberg P. 1996. Peregrine management in Sweden. Newsletter WWGBP 23/24: 7-8.

Huidige populatie c. 60-70 paar, voornamelijk in Noord-Zweden. Broeden op kliffen komt het meest voor, alleen in Zuid-Zweden wordt ook in boomnesten gebroed. Solitaire paren broedden op zeearend- en visarendnesten langs de Baltische kust en in Noord-Zweden. Grondnesten werden gevonden op eilanden en in het noorden. Tussen 1982 en 1995 werden 328 valken uitgezet, vooral op kliffen (soms ook gebouwen) via de hacking-methode.

Mammen U. & Gedeon K. 1996. Bestands und Reproduktionsentwicklung von Greifvögeln (Falconiformes) im östlichen Deutschland in den Jahren 1988 bis 1993/94. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 3: 13-21.

Monitoring-programma in Duitsland, waarmee reproductie wordt gemeten. Informatie over Buizerd ($n=8154$, gemiddeld 1.63 jong/paar), Sperwer ($n=822$, 2.39 jong/paar), Havik ($n=1989$, 1.80 jong/paar), Rode Wouw ($n=5139$, 1.71 jong/paar), Zwarte Wouw ($n=1376$, 1.76 jong/paar), Wespandief ($n=281$, 1.21 jong/paar), Bruine Kiekendief ($n=1539$, 2.25 jong/paar), Boomvalk ($n=650$, 1.66 jong/paar) en Torenvalk ($n=3386$, 3.82 jong/paar), inclusief jaarlijkse variatie.

Mammen U. & Stubbe M. 1996. Der Greifvogelhorst in seiner populationsökologischen Bedeutung. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 3: 87-111.

Onderzoek in Hakel (13 km², 1957-67 en 1978-93) en Huy (18 km²), beide Oost-Duitsland. Gaat in op aantal aanwezige roofvogelnesten (oud en nieuw), gebruik ervan door roofvogels, afstand nesten tot bosrand, nesthoogte, afstand tot dichtstbijzijnde buurpaar, levensduur nesten en trouw aan eenmaal gekozen nestplaats. Merkwaardig genoeg wordt geen van deze zaken gekoppeld aan broedresultaten, iets wat toch voor de hand ligt. Nu is het alleen een statistiekberg, waarvan de biologische betekenis duister blijft.

Mebis T. 1996. Aktuelle Entwicklungen bei einigen Greifvogel- und Eulenarten in Deutschland sowie deren Interpretation. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 3: 25-32.

Gaat voornamelijk in op broedgevallen van Slechtvalk, Boomvalk, Sperwer en Havik op gebouwen en hoogspanningsmasten en in steden. Daarbij nadruk leggend op geringere predatiekansen en imprinting, beide echter niet onderbouwd met toetsbare hypothesen.

Mingozzi T. & Estève R. 1997. Analysis of a historical extirpation of the Bearded Vulture *Gypaetus barbatus* (L.) in the western Alps (France-Italy): former distribution and causes of extirpation. Biol. Conserv. 79: 155-171.

In de 19de eeuw was de Lammgerier wijd verspreid in de westelijke Alpen. In de vroege 20ste eeuw was de verspreiding al beperkt tot slechts vijf kerngebieden. Vanaf ongeveer 1910 werden geen jongen meer geproduceerd. De soort handhaafde zich daarna nog ruim 10 jaar; de laatste vogel werd in 1920 geschoten (met nog enkele waarnemingen in 1924 en 1930). De verdwijning van deze soort is grotendeels het gevolg geweest van menselijke vervolging.

Moore N.P., Kelly P.F., Lang F.A., Lynch J.M. & Langton S.D. 1997. The Peregrine *Falco peregrinus* in quarries: current status and factors influencing occupancy in the Republic of Ireland. Bird Study 44: 176-181.

Onderzoek in Ierland in 1991-93: 65 steengroeven bleken bezet te zijn door Slechtvalken, met een

duidelijke oost-west gradiënt in bezettingsgraad (meeste bezet in oosten). Bezetting van steengroeves wordt voornamelijk bepaald door hoogte van de kliffen, nauwelijks door menselijke bezigheden, afstand tot dichtstbijzijnde bezette steengroeve, grootte van de steengroeve of aanwezigheid van Raven. **Morimando F., Pezzo F. & Draghi A. 1997. Food habits of the Lanner falcon (*Falco biarmicus feldeggi*) in central Italy. J. Raptor Res. 31: 40-43.**

Samenstelling van menu van Lannervalken in Italië hing samen met onderzoeksmethode: zoogdieren, kleine zangvogels en insecten werden vaker of uitsluitend in braakballen aangetroffen, terwijl analyses van plukresten en zichtwaarnemingen alleen vogels opleverden.

Müller J. 1997. Der Durchzug des Fischadlers *Pandion haliaetus* am Altmühlsee in den Jahren 1993-1996. Orn. Anz. 36: 39-44.

In voornoemde periode werden 736 waarnemingen van Visarenden gedaan, daarvan 88 in voorjaar (midden maart tot en met midden mei, piek half april). In najaar van half juli tot half oktober, met piek begin september. Van 157 op leeftijd gedetermineerde vogels was eenderde in juveniel kleed.

Negro J.J. 1997. *Falco naumanni* Lesser Kestrel. BWP Update 1(1): 49-56.

Nadat in 1994 de Bird of the Western Palearctic is gecompleteerd (in vogelaarstermen BWP of gewoon Handbook), komt Oxford University Press nu met het vervolg: een tijdschrift waarin per soort nieuwe (sinds verschijnen van betreffende deel) informatie wordt verstrekt. In dit eerste nummer van de eerste jaardag wordt de Kleine Torenvalk behandeld. Vooral in Spanje is deze soort de afgelopen 7 jaar intensief bestudeerd. Nieuwe informatie wordt verstrekt over populatiegrootte, verspreiding, overlevingskansen, bescherming, trek en dispersie, voedsel, sociaal gedrag, broedbiologie en kleedkenmerken. Let wel: het Handbookdeel met de roofvogels verscheen al in 1980! De tekst is compact en gelukkig overzichtelijker gepubliceerd dan in het Handbook zelf. Geïnteresseerden kunnen een abonnement nemen op BWP Update (3 afleveringen per jaar; in dit deel komen Kuifaalscholver, Grote en Kleine Flamingo, Wilde Zwaan, Kleine Rietgans en Kleine Torenvalk aan de orde. Abonnementprijs voor de eerste jaargang bedraagt bij voorintekening £33.- (25% korting).

Newton I., Dale L. & Rothery P. 1997. Apparent lack of impact of Sparrowhawks on the breeding densities of some woodland songbirds. Bird Study 44: 129-135.

Als Sperwers verantwoordelijk zouden zijn voor achteruitgang van zangvogels (voor zover die überhaupt afnemen, want deze suggestie wordt vaak geleverd door "weters" zonder cijfers), zou een periode van afwezigheid van Sperwers moeten leiden tot een toename in de zangvogelpopulatie. Dit werd in ZO-Engeland getest in Bookham Common (112 ha), waar Sperwers in het pesticidentijdperk als broedvogel ontbraken (1960-72). Met behulp van gestandaardiseerde broedvogelkarteringen werd de stand van 13 zangvogelsoorten (3 mezen, Boomklever, Winterkoning, Zanglijster, Merel, Roodborst, Spreeuw, Vink, Fitis, Zwartkop en Tjiftjaf) gemonitord. Er werden drie periodes onderscheiden: 1949-59 (Sperwer aanwezig), 1960-72 (Sperwer afwezig) en 1973-79 (Sperwer terug). Van de 13 zangvogelsoorten namen de eerste negen (zie rij hierboven) over al deze periodes gemeten in dichtheid toe, bleef de stand van Zwartkop en Tjiftjaf stabiel en namen alleen Vink en Fitis in aantal af. Deze trends hadden geen relatie met de aan/afwezigheid van Sperwers, maar correleerden goed met veranderingen in de bosstructuur en het optreden van strenge winters.

Newton I. & Rothery P. 1997. Senescence and reproductive value in Sparrowhawks. Ecology 78: 1000-1008.

Een lange-termijn studie aan individueel herkenbare Sperwers in een stabiele populatie in Schotland laat zien dat de overlevingskansen en jongenproductie van wijfjes in de eerste levensjaren verbeterden, maar op latere leeftijd juist weer verslechterden. De gemiddelde jaarlijkse jongenproductie (inclusief mistlukte broedpogingen) nam toe van 0.3 jong/vrouwje in het eerste levensjaar naar 3.3 bij 5 jaar oude vrouwtjes; dit nam uiteindelijk af naar 1.8 bij vrouwtjes van 9 jaar oud. Dit is één van de eerste studies waarin het effect van ouderdom wordt gekwantificeerd voor vogels.

Niemi G.J. & Hanowski J.M. 1997. Concluding remarks on raptor responses to forest management: a Holarctic perspective. J. Raptor Res. 31: 191-196.

Review van conferentie over dit onderwerp (zie ook Ewins, Kennedy & Saurola in dit overzicht).
van Noorden B. & van Zijderveld K. 1997. Voedselpiramide in braakballen van Blauwe Kiekendieven. Limburgse Vogels 8: 68-70.

Braakballen (ruim 100) verzameld in winter 1995/96 op slaappleats in Deurnese Peel met minimaal drie wijfjes en een mannetje. In 74 braakballen werd het volgende aangetroffen: 38 woelmuizen, 43 veldmuizen, 2 dwergmuizen, 1 dwergspitsmuis en 32 vogels. Daarnaast veel zaden afkomstig uit magen van zaadetende vogels.

Nurse A. 1997. Bird of prey persecution in the United Kingdom in 1996. RSPB, The Lodge. 15 pp.

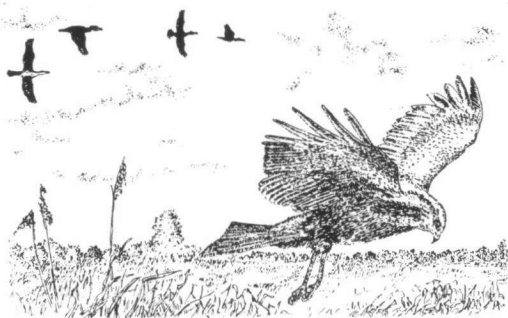
In 1996 werden 96 bevestigde gevallen van vervolging vastgesteld: 36x vergiftiging (minimaal 32 Buizerds, 5 Rode Wouwen, 2 Bruine Kieken, 1 Zearend en 1 Stearend gedood), 32x afschot (min. 12 Buizerds, 8 Slechtvalken, 5 Torenavalken, 5 Sperwers, 1 Rode Wouw, 1 Wespendif, 1 Blauwe Kiek, 1 Boomvalk en 1 Bosuil gedood), 6x klemmen bij fazantenkwekerijen, 6x andere soorten vallen, en 15x nestvernielingen. In vergelijking met eerdere jaren werd geen vermindering van vervolging geconstateerd. Hoewel alphachloralose nog veel wordt toegepast, is misbruik van carbofuran en mevinphos in opmars. Uiteraard is dit alles slechts een fractie van wat er werkelijk plaatsvindt.

Olsen P. 1995. Australian Birds of Prey. The Hopkins University Press, Baltimore, Maryland. VII + 256 pp. ISBN 0-8018-5357-5. Prijs f102.50.

Op het oog een koffietafelboek, in werkelijkheid een zeer goed geschreven, informatief boek over de roofvogels van Australië (inclusief velerlei meer algemene wetenswaardigheden, van embryonale ontwikkeling tot functie van niet-gelijktijdig uitkomen van eieren, formules voor de vleugelgroei van nestjongen, kaïnisme, imprinting, leeftijd waarop voor het eerst wordt gebroed, etc.), uitbundig geïllustreerd met excellente foto's (iedere vogelfotograaf zou eens naar de platen van Nicholas Birks en Lindsay Cupper moeten kijken, zó doe je dat!), fraaie en duidelijke figuren en tabellen, een uitgebreide literatuurlijst en een goede index. Het boek is een waardevolle aanvulling op het tweede deel van de Handbook of Australian, New Zealand and Antarctic Birds (dat roofvogels behandelt).

Penteriani V. & Faivre B. 1997. Breeding density and nest selection in a Goshawk *Accipiter gentilis* population of the Central Apennines (Abruzzo, Italy). Bird Study 44: 136-145.

In gebied van 318 km² werden 16 broedparen van Havik vastgesteld (5/100 km², gelijkmatig verspreid). Karakteristieken van nestboom, nestplek en landschap rond nesten werden vergeleken met die in controleplots. Haviken bleken duidelijke keuzes te maken ten faveure van grote, wijd uit elkaar staande bomen met hoge en brede kruinen op hellingen die op noordelijke of oostelijke richtingen geëxponeerd waren.

Tekening: Kees de Grijp

Real J. & Mañosa S. 1997. Demography and conservation of western European Bonelli's Eagle *Hieraetus fasciatus* populations. Biol. Conserv. 79: 59-66.

Van 6 populaties van de Havikarend in Spanje en Frankrijk werd over de afgelopen 15 jaar de jaarlijkse reproductie gemeten (0.36-1.24 jong/paar). De jaarlijkse overlevingskans van adulte vogels bedroeg 84-96%. De overlevingskans in de fase van uitvliegen tot zelf broeden was slechts 10%. Alle onderzochte populaties namen af, en wel met jaarlijks 1.1-7.3%. Sterfte door menselijke vervolging en aanvaringen met hoogspanningsleidingen moet worden teruggebracht om verdere afname te voorkomen.

Richarz K., Meyburg B.-U. & Hormann M. (red.) 1995. Der Rotmilan. Ergebnisse einer internationalen Fachtagung. Vogel und Umwelt 8, Sonderheft, 180 pp. ISSN 0173-0266. DM 29.80.

Met een wereldpopulatie van minimaal 19.000 paar (maximaal 32.000), en een verspreidingsgebied dat zich beperkt tot West- en ZW-Europa, is de Rode Wouw een kwetsbare roofvogelsoort. Vooral Duitsland heeft een grote verantwoordelijkheid, omdat hier maar liefst 10.700 paren broeden. In dit symposiumverslag worden overwegend onderzoeksresultaten uit het voormalige Oost-Duitsland gebundeld: dichtheid in verschillende delen van het verspreidingsgebied, trends, broedsucces, voedselkeus. Ook Polen (A. Adamski), Oostenrijk (A. Gamauf), Zwitserland (W. Müller) en Schotland (uizet-programma) komen aan de orde. Aandacht ook voor winterslaapplaatsen (in delen van Duitsland en in Spanje), doortrek (snelheid, groepsgrootte, timing), populatie-opbouw, leeftijd nestjongen (groeicurve van vleugellengte op basis van Traue & Wuttky, aangevuld met 31 eigen metingen), broedbegin (niet legbegin!), jachtwijze en prooikeuze in de loop van het jaar (semi-kwantitatief), ectoparasieten, eischaaldikte over 1850-1993 (ook van Zwarte Wouw en Buizerd) en karteringsmethode (met de typisch Duitse titel 'Revierkartierung als zielorientierte Methodik zur Erfassung der "Territorialen Saison-Population" beim Rotmilan'). Kortom, iedereen met interesse in Rode Wouwen vindt hier iets van zijn gading.

Risch M. 1996. Telemetrische und nahrungsanalytische Untersuchungen zur Habitatnutzung des Sperbers (*Accipiter nisus*) im südlichen Schleswig-Holstein. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 3: 221-230.

Een sperwermannetje werd in late nestjongestadium uitgerust met zender. Jachtgebied ongeveer 20 km² groot. Delen van dit gebied werden frequent bezocht, andere weinig. Groot verschil in aandeel bosvogels in twee opeenvolgende jaren. Daling aandeel bosvogels ging gepaard met toename van vogels uit het open veld.

Saurola P. 1997. The Osprey (*Pandion haliaetus*) and modern forestry: a review of population trends and their causes in Europe. J. Raptor Res. 31: 129-137.

Sinds middenjaren zeventig herstel van Europese populaties volgend op verliezen geleden door pesticidengebruik in 1950-70. 90% van alle Europese paren broeden in Zweden, Finland (waar 46% van alle paren op kunstnesten broedt) en Rusland. Mooie uitspraak verder: "The noisy begging of the young at sunset from the middle of a clear-cut is like a dinner bell for an Eagle Owl starting to hunt."

Scheller W. & Meyburg B.-U. 1996. Untersuchungen zum Kainismus beim Schreiadler *Aquila pomarina* mittels ferngesteuerte Videokamera. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 3: 177-184.

Tussen uitkomen van eerste en tweede ei in een schreeuwarendlegsel verstreek 3.5 dag. Tweede jong (Abel) werd op eerste levensdag wel gevoed door vrouwtje, maar aan eind van die dag begon eerste jong (Kaïn) al zijn nestgenoot te pikken. Op de tweede dag was Abel continu onderworpen aan pikgedrag van Kaïn, zodat hij geen eten kreeg en uiteindelijk op de vijfde dag de pijp uitging. Op de zesde dag viste het vrouwtje het dode jong onder de versopgebrachte bladeren weg en voederde een deel van Abel aan Caïn; de rest consumeerde ze zelf. Dit alles met videocamera vastgelegd.

Schimmelpennig R. 1996. Zur Habitatwahl des Mäusebussards *Buteo buteo* L. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 3: 185-197.

Van buizerdnesten werd een aantal parameters opgemeten, zoals afstand nest tot bosrand, verkeerswegen en menselijke bewoning. Deze gegevens werden gekoppeld aan reproductiecijfers. Wegen en mensen werden bij voorkeur gemeden, terwijl dichtheidsafhankelijke predatie door Haviken werd vastgesteld. Helaas ontbreekt in deze studie een controlegebied.

Scott D. 1997. The Long-eared Owl. The Hawk and Owl Trust, London. XV + 128 pp. ISBN 0-9503187-7-9. Prijs £15.99.

De biologie van Ransuilen wordt relatief weinig bestudeerd. Uit het voorwoord begrijp ik dat Scott door de Hawk and Owl Trust werd aangetrokken om zijn levenslange ervaring met Ransuilen in een boek neer te schrijven, na speciaal nog eens drie jaar broedbiologie en geluidsrepertoire te hebben bestudeerd. Dat zou iets moois moeten opleveren. Helaas, het boek verschaft niet meer informatie dan wat in Handbuch en Handbook is te vinden, sterker nog, het hangt van de uitgesponnen anecdotes aan elkaar, met soms totale onzin (verplaatsen eieren/jongen door ouders). Misschien leuk voor de gemiddelde lezer, maar ik werd er niet veel wijzer van (en op den duur behoorlijk sikkeneurig). Het boek bevat kleurenfoto's en tekeningen, maar nauwelijks kwantitatieve informatie. De literatuur is slecht gedekt (Engelstalige artikelen overheersen), zodat bijvoorbeeld de braakbalproductie op 1 per dag wordt gesteld op basis van onduidelijke gegevens (terwijl Wijnandts dat in *Ardea* 72 uitgebreid onder gecontroleerde omstandigheden voor winter en zomer heeft uitgeknobbeld: 1.2-2.5/dag, afhankelijk van seizoen). Geschikt voor wie een onderhoudend geschreven boek wil lezen over deze uilensoort; wie nieuwe informatie zoekt, of nieuwe ideeën, is hier aan het verkeerde adres.

Selås V. 1997. Nest-site selection by four sympatric forest raptors in southern Norway. J. Raptor Res. 31: 16-25.

Verschillen tussen 0.1 ha plots rond nesten van Wespiedief, Havik, Sperwer en Buizerd werden vergeleken met dito verschillen in random gekozen plots in een 400 km² groot gebied (80% bos, <2% cultuurland) in Noorwegen. Wespiedieven broedden in bossen met een grotere productiviteit dan in de controleplots. Haviken zaten op plekken met een groter aandeel sparren en oude bomen en een hogere dichtheid aan bomen dan in controleplots. Ook Sperwers broedden in dichtere bossen dan verwacht kon worden bij een willekeurige verdeling van de paren. Buizerds zaten in meer geaccidenteerd terrein, vaak op zuidelijk geëxponeerde hellingen. De nestplaatskeuze van Sperwers wordt toegeschreven aan voorkomen van predatie door Havik en Boommarter. De grotere soorten laten hun keuze afhangen van predatierisico's, microklimaat, foerageergebieden en voedselaanbod (overigens worden geen van deze factoren gekwantificeerd).

Simon B. 1996. Ergebnisse des Greifvogel-Monitorings aus der Elbe-Elster-Niederung. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 3: 279-294.

Broedvogelmonitoring op proefvlak van 215 km² (vanaf 1994 247 km²). Primaire gegevens verscholen in gemiddelde dichtheden/100 km² en hoop blabla.

Simon B. 1996. Verteilung von Biotop- und Nutzungstypen in horstnahen Zonen ausgewählter Greifvogelarten der Elbe-Elster-Niederung. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 3: 295-318.

Multivariate analyse van biotoopenmerken in de nestomgeving van Buizerd, Wespiedief, Rode en Zwarte Wouwen, Havik, Sperwer, Bruine Kiekendief, Boom- en Torenavk. Niet verwonderlijk blijken Buizerds en Haviken vooral van bos te houden, Zwarte Wouwen en Bruine Kieken van riet en Torenavken van dorpen en braakvelden. Tekst levert mooie staaltjes van hineininterpretieren.

Sömmer P. 1996. Nesting on buildings a potentially conflicting element in the re-establishment of a tree-nesting population. Newsletter WWGBP 23/24: 8-9.

Spreek idee van Brücher (zie aldaar) tegen dat populatiedruk (wat is dat?) uiteindelijk vanzelf leidt tot broeden in boomnesten. Nee, Slechtvalken worden aangetrokken door hoge gebouwen en industriecomplexen, en zullen zich daar bij voorkeur vestigen (ook indien losgelaten in bos). Aanbeveling (echt

waar) dus: plaats geen nestkasten meer op gebouwen, anders kan je wel vaarwel zeggen tegen boombroeders. Slap-stick in Duitsland, met Slechtvalken als inzet.

Spaar R. 1997. Flight strategies of migrating raptors; a comparative study of interspecific variation in flight characteristics. Ibis 139: 523-535.

Gedetailleerde informatie over vlieghoogte, klimsnelheid tijdens schroeven, afglijnsnelheid en -dalingshoek van trekkende roofvogels in Israël (gebaseerd op vogels die met doelvolgradar bekeken werden). Arenden en buizerdachtigen spendeerden >95% van hun tijd aan schroeven en afglijden, tegen 67-91% bij valken, kiekendieven en Balkansperwers. Zwarte Wouw en Bruine Kiekendief lagen tussen beide categorieën in. Schroeven en afglijden was positief gecorreleerd met lichaamsgewicht: hoe zwaarder, hoe beter in staat tot schroeven en afglijden. Zware soorten gleden met grotere snelheid af onder een kleinere afglijshoek.

Foto. Torenvalk, Geelbroek, nabij Assen, 14 juni 1996 (Lutje de Jong). *Kestrel near Assen.*

Steenhof K., Kochert M.N. & McDonald T.L. 1997. Interactive effects of prey and weather on golden eagle reproduction. J. Anim. Ecol. 66: 350-362.

Studie van 23 jaar naar Steenarenden in ZW-Idaho; aandacht voor relatie met hazendichtheid, weersomstandigheden en jongenproductie. Aantal paren nam af, onafhankelijk van hazendichtheid of strengheid winters. Legbegin (hier indirect weergegeven met datum van uitkomst eieren) wél gecorreleerd met beide: hoge dichtheid leidt tot vroeger uitkomende eieren (dus eerder gelegd) en strenge winters tot een vertraging. Het percentage succesvolle paren werd het best voorspeld met behulp van hazendichtheid en aantal zeer hete dagen tijdens de jongenfase. Strenge winters hadden vooral effect op Steenarenden in combinatie met een lage hazenstand.

Struwe-Juhl B. & Latendorf V. 1997. Todesursachen von Seeadlern *Haliaeetus albicilla* in Schleswig-Holstein. Vogelwelt 118: 95-100.

In 1980-97 werden in Sleeswijk-Holstein 21 dode Zeearenden aangetroffen. Acht daarvan stierven door aanvaringen met draden, treinen of auto's, vier werden geschoten, geklemd of vergiftigd en vier vogels stierven een natuurlijke dood (slecht weer, intraspecifiek gedrag). Vergeleken met 14 dode vogels uit 1951-79 is menselijke vervolging minder geworden, maar is onbedoelde sterfte door mensen juist

toegenomen (obstakels). Deze trend is identiek aan die in de rest van Duitsland en in Zweden.

Teunissen B. 1997. Slechtvalken in de Akerdijkse Plassen. Nieuwsbrief Werkgroep Slechtvalk 3(1): 4-5.

Vanaf zeker 1992 groot adult vrouwtje in de winter aanwezig. Systematische notities vanaf 1994. Ruiveren toonden aan dat het in 1995-97 om dezelfde vrouw ging. In 1996 en 1997 ook mannetjes aanwezig. Prooijlijst over winter 1996/97 omvat 101 prooien in 29 soorten, waarvan 48.5% eenden.

Toyne E.P. & Ashford R.W. 1997. Blood parasites of nestling Goshawks. J. Raptor Res. 31: 81-83. Bij 48 nestjongen in 23 nesten werd bloed afgenomen en onderzocht op parasieten (Wales). Vijf vrouwtjes en 4 mannetjes uit 8 nesten waren geïnfecteerd met *Leucocytozoon toddi*. De mediane datum van eerste eileg verschilde niet significant tussen geïnfecteerde en niet-geïnfecteerde nesten; zo ook waren legselgrootte, broedselgrootte tijdens ringen en uitvliegen gelijk tussen beide groepen. Infectie met *L. toddi* leek bovendien geen effect op lichaamsgewicht of geslacht van nestjonge Haviken te hebben. Er was geen relatie tussen broedselgrootte en infectiegraad, noch was infectie geclusterd naar sekse binnen een broedsel. Omdat parasieten er ongeveer 14 dagen over doen om in bloed zichtbaar te zijn, en alleen lichte infecties werden gevonden, moet nader worden onderzocht of vroeg gestorven jongen misschien niet toch betrekking hadden op zwaar geïnfecteerde dieren. Na dag 14 had infectie geen effect op de overlevingskansen tot aan uitvliegen (39 dagen oud). Vergeleken met Sperwers bleken de Haviken slechts licht geïnfecteerd te zijn.

Toyne E.P. & Ostroznik H. 1997. Notes on Northern Goshawks nesting in an abandoned heronry in Wales. J. Raptor Res. 31: 89.

Blauwe reigerkolonie in Wales werd in voorjaar 1990 na een storm verlaten. Direct daarna vestigde zich er een Havik. In 1990-96 gebruikte het paar zes verschillende verlaten reigernesten (alle in sitka). Suggereert dat aanwezigheid Havik de Blauwe Reigers ervan weerhield opnieuw met broeden te beginnen. Elders in het studiegebied verplaatsten Blauwe Reigers zich nadat zich op 500 m afstand een havikpaar vestigde. Overigens werden reigers nooit als prooi van Haviken aangetroffen (in Wales, althans), noch was er enig bewijs voor de stelling dat de reigers hun vestiging lieten afhangen van Haviken. Oppassen met dit soort circumstantial evidence, zeker in de nabijheid van beheerders die maar al te vaak direct willen ingrijpen.

Trommer G. 1996. The present situation of the Peregrine in Poland. Newsletter WWGBP 23/24: 6-7.

In gevangenschap gekweekte Slechtvalken zijn sinds 1990 op meerdere plaatsen in Polen uitgezet, waaronder nabij Wloclawek (21), Poznan (13), Bobolice (8), Torun (7), Leszno (7) en Cracow (1). De meeste (52 van de 60) zijn via adoptie door Haviken of via hacking uitgezet.

Trommer D. 1996. Adoption of young Peregrines by Goshawk. Newsletter WWGBP 23/24: 9-10.

In gevangenschap gekweekte Slechtvalken worden soms bij wilde Haviken in het nest geplempt (de jonge Haviken worden in andere haviksnesten bijgeplaatst), en door de pleegouders opgevoed en tot uitvliegen gebracht (cross fostering). Goedkopere methode dan de tijd- en arbeidsintensieve hacking methode. Is tot nu toe in Duitsland bij 14 paren gebeurd. Aanbevolen leeftijd om de jongen in haviksnest te dumpen wordt op 2-3 weken gesteld. In radius van 3-4 km moet geen ander bezet haviksnest zijn, om te voorkomen dat de valken na het uitvliegen tot prooi van het buurpaar worden. Al dit gehannes wordt uitgevoerd met het oog op conditionering van Slechtvalken op boomnesten, iets waarvan geen mens weet of dat zo werkt, noch of we daar blij mee moeten zijn als het lukt, noch of Slechtvalken überhaupt in boomnesten willen broeden als ze ook gebouwen of kliffen kunnen kiezen.

Uttendörfer O. 1997. Die Ernährung der deutschen Raubvögel und ihre Bedeutung in der heimischen Natur. AULA-Verlag, Wiesbaden. Herdruk van 1939-editie. 412 pp. ISBN 3-89104-600-6. DM 128.-.

De Aula-uitgeverij is begonnen met de herdruk van een aantal klassiekers op ornithologisch gebied

(eerder verschenen Handbuch der deutschen Vogelkunde, Rositten, Vom Vogelzuge in Rositten, die Rauchschwalbe en Die Entwicklung der Ornithologie). Het eerste boek van Uttendörfer mag in die rij niet ontbreken (zijn tweede, Neue Ergebnisse über die Ernährung der deutschen Raubvögel und Eulen, uit 1952, staat op de rol). Uttendörfer heeft het uitpluizen van braakballen en verzamelen van plukresten tot kunst verheven in een tijd dat afschot en maagonderzoek de geëigende manier van onderzoek was. Een tijd bovendien waarin alle kromsnavels als schadelijk werden gezien en dientengevolge werden uitgeroeid. Per soort worden prooijlijsten verschaft (vaak gesplitst naar nest of regio), bijzonderheden over jacht en plukwijze gegeven en tot dan toe bekende literatuur verwerkt. Het boek kent in hoofdlijnen twee ingangen: prooijlijsten per roofvogel/uil, en omgekeerd zoogdieren en vogels als prooi van welke roofvogel/uil. Het vergt veel stamina van de lezer om zich door de eindeloze opsommingen heen te werken. De opzet is nogal rommelig (geen onderverdelingen, geen strakke opbouw van de teksten, ellenlange zinnen), maar wie die moeite neemt stuit op veel moois. Bedenk verder dat Uttendörfer alleen wilde laten zien wat roofvogels en uilen werkelijk aten. Je zoekt dus tevergeefs naar een meer ecologische benadering, zoals verband tussen prooiaanbod en prooikeuze, invloed habitat/weer op prooikeuze, jaarlijkse verschillen in prooikeuze (al wordt daar zijdelings aangerefererd ten aanzien van kruisbekinvasies en de vindkans als prooi bij Sperwers), enz. Niettemin een bijzonder boek, dat in geen enkele bibliotheek van roofvogelenthousiasten mag ontbreken. Alleen al de waanzinnige tabellen achterin (voedsel uilen, gesplitst naar locatie), de bijlage met foto's van stijlvol opgeplakte pluk- en prooiresten (zoals ook de Tinbergens dat deden in hun artikelen in De Levende Natuur in de jaren dertig) en de vele weetjes in de teksten (maar neem niet alles voor zoete koek aan!). De enige minpunten zijn de nepmanier van inbinden (ruggen van katerns weggesneden en pagina's gelijmd) en de prijs. Maar verder: genieten geblazen.

Viñuela J. 1996. Situación del Milano real (*Milvus milvus*) en el Mediterráneo. In: Muntaner J. & Mayol J. (eds.), *Biología y Conservación de las Rapaces Mediterráneas*, 1994: 91-100. Monografías 4. SEO, Madrid.

Populatie Rode Wouw in landen rond Middellandse Zee neemt af. In oostelijke deel nagenoeg verdwenen, verder slechts 110-140 paar in zuidelijk Italië, dramatische achteruitgang op de eilanden (Menorca, Sicilië en Sardinië) en uitgestorven op Canarische eilanden. Belangrijkste oorzaken zijn vervolging en vergiftiging.

Viñuela J. 1997. Road transects as a large-scale census method for raptors: the case of the Red Kite *Milvus milvus* in Spain. *Bird Study* 44: 155-165.

Tellingen van Rode Wouwen langs wegen in Spanje vanuit de auto bleken een redelijk betrouwbare index van de populatiedichtheid te geven (werden vergeleken met broedvogelkarteringen en tellingen op slaappleaatsen), zowel in de winter als in de zomer. Dichtheidsberekeningen op basis van afstand van Rode Wouwen tot de weg (strip-telling) waren echter onbetrouwbaar, omdat Rode Wouwen zich concentreren langs wegen. Slaapplaatsstellingen in de winter in gebieden met een hoge dichtheid onderschatten de omvang van de werkelijk aanwezige aantallen, omdat territoriumbezitters niet naar een slaappleaats gaan.

Viñuela J. & Ferrer M. 1997. Regulation of growth in red kites and imperial eagles. *Wilson Bull.* 109: 92-101.

Groei en tarsuslengte en gewicht van nestjonge Rode Wouwen en Keizerarenden werden bekeken in relatie tot het voorkomen van chemische stoffen in het bloed. Het lijkt erop dat soorten die veel variatie in de groei en resistentie tegen voedseltekorten vertonen beter in staat zijn om te gaan met een ongelijkmatig en onvoorspelbaar voedselaanbod dan soorten met een meer gelijkmatige groei. Dit verschil wordt aangestuurd door stoffen in het bloed, zoals alkali-fosfaten en urea.

Weber M., Fieber W. & Stubbe M. 1996. Das Greifvogelei als Umweltindikator - erste Ergebnisse aus Sachsen-Anhalt. *Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten* 3: 55-74.

Van Rode Wouw, Zwarte Wouw, Buizerd, Schreeuwend en Havik werden resp. 53, 4, 7, 4 en 1 eieren onderzocht op 12 koolwaterstofverbindingen en op zware metalen. Alleen de kwikverbindingen lagen

over of aan de bovengrens van toelaatbare verontreiniging, met voor Havik zelfs de mogelijkheid van reproductiestoornis als gevolg hiervan.

Widén P. 1997. How, and why, is the Goshawk (*Accipiter gentilis*) affected by modern forest management in Fennoscandia? J. Raptor Res. 31: 107-113.

Havikpopulatie in Fenno-Scandinavië is in 1950-80 met 50-60% afgenomen. Deze afname liep parallel met een verandering in bosbouwmethode: aandeel oud bos nam drastisch af en fragmentatie nam sterk toe. Vermoedelijk werkte dit negatief uit op het prooiaanbod. Home ranges zijn groot (2000-6000 ha), en jacht vindt vooral in volgroeid bos plaats. Daar komt een afname in de populaties hoenderachtigen bij, een belangrijke prooigroep van Haviken.

Wright P.M. 1997. Distribution, site occupancy and breeding success of the Merlin *Falco columbarius* on Barden Moor and Fell, North Yorkshire. Bird Study 44: 182-193.

Studie naar Smellekens in 1975-82 en (intensiever) 1983-94, vergeleken met studies aan begin 20ste eeuw. Op Barden Moor toegenomen van 4 naar 5 paar (begin 20ste eeuw hier maximaal 4 paar), op Fell schommelend tussen 2 en 3 paar. Gemiddelde legselgrootte bedroeg 4.24 (n=82), gemiddelde datum van eileg was 10 mei, 85% resulteerde in minimaal 1 uitvliegend jong en gemiddelde productiviteit per paar was 2.9 (3.4 voor succesvolle paren).

Würfels M. 1996. Brutversuch einer Rohrweihe *Circus aeruginosus* im geschlossenen Wald auf einer Douglasie. Orn. Mitt. 48: 301-304.

Mislukt broedgeval van Bruine Kiek op 6.5 m hoogte in een douglasspar, nabij Keulen, in 1996. Vermoedelijk op oud buizerdnest (eieren op grond onder dit nest gevonden, en door Vos verslept en opgevreten).

Foto. Vier juveniele Sperwers (eentje niet zichtbaar), enkele dagen vóór uitvliegen, Volkstuin 'Rust en Vreugd', Amsterdam, 27 juli 1997 (Nirk Zijlmans). *Sparrowhawk nestlings, a few days before fledging.*